

ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС ЯК СКЛADOVA СТАНОВЛЕННЯ МИТЦЯ

УДК 37.017.92

Надія ДІДИК,

*викладач-методист Коледжу мистецтв ім. А. Ерделі ЗХІ,
м. Ужгород, Україна*

Анотація. *Стаття присвячена проблемам творчого процесу, що є сутністю розвитку митця. Одним із головних напрямків полікультурного простору є формування естетичної свідомості, духовних цінностей, культури людини, активізації її творчих можливостей та виховання творчого потенціалу нашої держави.*

Ключові слова: *мистецтво, інтуїція, інтелект, візуальне мислення.*

Одним із головних напрямків культури на сучасному етапі є формування естетичної свідомості, культури людини, активізації творчих можливостей та виховання інтелектуального потенціалу країни.

За висловом відомого українського письменника Богдана-Ігора Антонича, «мистецтво має певну властивість впливати на нашу психіку і викликати в ній певні переживання» [1, 52]. Мистецтво – духовне дзеркало людства, і його призначення об'єднувати, а не роз'єднувати людей. Ця ідея має велике соціально-моральне значення і носить в собі великий гуманний сенс. Л. Толстой вивів таку формулу: «Мистецтво є людська діяльність, яка полягає в тому, що одна людина свідомо, певними зовнішніми ознаками передає іншим пізнані нею почуття, а інші люди заражаються цими почуттями і переживають їх» [5, 28].

Ми розуміємо, що мистецтво не може радикально змінити особу, і не все залежить від нього. Воно є однією із форм людського усвідомлення, складовою частиною духовної культури суспільства. Мистецтво здатне гармонізувати протилежності фізичного і духовного життя людини.

Кінець ХХ – початок ХХІ століть – це час переоцінки багатьох естетичних цінностей духовного життя людей, а особливо в нашій державі, яка починає своє існування у часі їхнього переосмислення і перебудови суспільного ладу. Багато людей можуть заперечувати роль мистецтва на цьому етапі, мовляв, не до нього, а народне мистецтво – це взагалі ана-

хронізм. Але ми свідомі того, що не можна розривати ланцюг тих надбань, які творилися тисячоліттями і розвивали культурний діапазон сучасників. Негативним прикладом можуть слугувати результати атеїстичного виховання молоді, яка позбавилася багатьох етичних та духовних норм життя й поведінки і стала духовно спустошеною, підвладною будь-яким негативним та агресивним впливам. Тому саме мистецтву надається можливість формувати естетичну свідомість та культуру людини. Мистецтво одвічно трансформує взаємини «людина-світ», формує пізнання, виховання, впливає на шліфування естетичних смаків. Щоб зберегтися, треба продовжити формування митців саме засобами мистецької освіти, бо професіонал – це саме та людина, яка володіє необхідними знаннями, майстерністю та досвідом, своєю справою, якій себе й присвячує.

Констатуючи проблематику повноцінної підготовки художників-професіоналів, зазначимо, що в цій сфері існує низка проблем, які вимагають конкретного розв'язання поставлених завдань.

Досвід педагогічної роботи автора в коледжі дає можливість проаналізувати і оцінити деякі аспекти творчої підготовки майбутніх митців і їхнього сприйняття та розуміння тих процесів, які стосуються професійних навиків.

Творчий процес досягне результату за умов визначення мети і плану її реалізації.

Професійна художня освіта вимагає відповідного підготовчого періоду. Ми є свідками тих процесів, що виявляють необхідність активізації творчих спроможностей навчання фахових (художніх) дисциплін дітей зі шкільного віку, адже віковий ценз відіграє особливу роль. Доречно зазначити, що чуйність, сприйняття краси в молоді роки незрівнянно глибші, ніж у зрілому віці. Опанування знань, що стосуються художньої культури як системи скоординованих знань, формують у свідомості учнів сприйняття цілісної художньої картини світу, полікультурного простору і удосконалюють навички майстерності. Аналізуючи процес засвоєння програмних завдань з фахових дисциплін, можна дійти висновку, що студенти коледжу, які мають підготовку на базі мистецьких шкіл чи студій є набагато мобільніші у виконанні і творчому підході до реалізації поставлених завдань. Їхній творчий процес опирається на комбінуючу здатність мозку (уяву та фантазію) і є результатом певних практичних навиків та візуального сприйняття.

На підставі психолого-педагогічних досліджень було виявлено, що студенти, які навчаються в мистецьких закладах, мають різний інтелектуальний рівень та неоднакову шкільну підготовку. Їхні психологічні й потенційні можливості залежать від природних обдарувань, генетичного коду і від того середовища, в якому вони виховувались. Розумова діяльність не обмежується сприйняттям зовнішньої інформації. Пізнання виступає як процес, в якому кожен об'єкт переслідує свої цілі. Світ землероба відрізняється від світу чиновника чи музиканта. Здатність мислення називається інтуїцією, завдяки когнітивним та мотивізаційним силам, що приводяться у дію. Інтуїція лежить в основі розуміння світу і їй приділяється значна увага. Але, як показує досвід, самої інтуїції замало, бо, як відомо, завдяки їй ми маємо загальну уяву про структуру ситуації, що визначає місце і функцію кожного елемента в даній ситуації та можливість узагальнення. Звісно, узагальнення – це головна опора когнітивної діяльності. А у творчому процесі – це необхідність, яка дозволяє знаходити основне у зображенні, тобто стилізувати, створювати асоціативні образи, знаходити характерні особливості певних мотивів.

Люди вважають, що знання можна отримати лише інтелектуальним шляхом і з недовірою відносяться до інтуїції.

Дві когнітивні процедури – інтуїтивне сприйняття і інтелектуальний аналіз – взяті на озброєння людським розумом. Інтелект і інтуїція є дуже важливими і необхідними здібностями творчих людей. Механізм дії інтуїції включає здатність сприйняття і розуміння загальної структури конфігурації, а інтелект направлений на виявлення особливостей окремих елементів, явищ і подій у кожному окремому контексті. Інтуїція та інтелект діють кооперативно, а не окремо. В процесі навчання, до речі, не можна ігнорувати однією здатністю на користь іншої. Це і є тією основною базою, яка слугує формуванню професіонала як головного носія естетичного начала, адже дуже часто ми зустрічаємось із самодіяльними художниками, які сильно опираються на свою інтуїцію, не маючи інтелектуальної основи [2].

Творча дія проходить стадії накопичення інформації, знань, умінь, практичного досвіду, їх систематизації, що базуються на закономірностях візуального сприйняття та методології художнього сприйняття дійсності.

У наш час поняття «візуальне мислення» часто зустрічається у повсякденній науковій термінології. Сприйняття і мислення взаємодіють одне з одним. Завдання сприйняття

обмежується збором сирого матеріалу, який потрібний для процесу пізнання. Зібраний матеріал на достатньому рівні слугує мисленню для його обробки. Безкорисним було би сприйняття без мислення, а мисленню не було б над чим розмислювати без сприйняття [2].

Філософ Лейбніц виділив два рівні пізнання. Вищий ступінь пізнання складають роздуми, які є дистинктивними, тобто володіють здатністю членувати об'єкти і поняття на окремі компоненти, чуттєве сприйняття утворює нижчий, вихідний пункт пізнання, яке буває як чітким, так і безладним.

Про необхідність концентрації уваги на проблемах художнього мислення говорить сама практика мистецтва. На сучасному етапі для творчого процесу необхідні такі складові:

- 1) художник (суб'єкт творчості);
- 2) культурологічний фактор (сукупність естетичних, моральних та інтелектуальних цінностей людини);
- 3) середовище (суспільство та оточення).

Починаючий художник у зображенні певного мотиву обмежується поверхневим спостереженням, вважаючи, що цього зовсім достатньо для зображення натури. У мистецтві існує така думка: дивитись і бачити – не одне і теж. Очевидно, що сприйняття індивідуальне, ми вже намагались показати деякі чинники цієї проблеми. Отже, зображення одного і того ж об'єкту (натури, предметів побуту чи навіть символів) опирається на різне сприйняття, враження і способи вираження побаченого, що можна класифікувати на певні етапи.

1. Безпосереднє зіткнення з об'єктом – перше враження – «живе споглядання» або сприйняття.

2. Вивчення й аналіз предмету «абстрактне мислення».

3. Зображення – «практика» – «художній твір» – відчутна реальність творчого процесу.

Студент наділяє змістом слова і предмети, створюючи нові зразки, твори або повторюючи вже наявні. Повторюючи зразок, індивід підключається до культури (це явище властиве на початкових курсах). Утворення нового твору – це вклад індивідууму в культуру збагачення «змістового фонду» (це прерогатива навчального та виховного процесу старшокласників). У процесі переходу від першого до другого відбувається становлення творчої особистості [4].

У першому випадку мислення студента ідентичне мисленню близької йому соціальної групи, наслідуючи авторитет інших людей (відомих майстрів, викладачів тощо) або куль-

турних зразків. У другому випадку належну роль відіграє суб'єктивний фактор, що є унікальним, не стандартним. Саме він виявляє творчу індивідуальність майбутнього митця.

За висловом Богдана-Ігора Антонича: «У творця зміст випереджує форму і носить суб'єктивний характер, у глядача форма випереджує зміст» [1, 52]. Явище мистецтва – цільність, що складається з трьох обов'язкових компонентів:

- авторська задумка;
- її реалізація (витвір);
- сприйняття твору реципієнтом.

Ми прослідковуємо процес художньої комунікації, що здійснюється за допомогою творчого взаємозв'язку автора і реципієнта, передачі художньої інформації, що містить визначене відношення до світу, художню концепцію, стійкі цінності орієнтації. Об'єднуючим ланцюгом слугує художній твір і його автор (адресат), автор – реципієнт, автор – художній процес.

Творчий процес завершується художнім твором, що пізніше сприймається реципієнтом. «При цьому думка зашифровується у визначену знакову систему» [3, 3].

У навчальних мистецьких закладах кожен семестр завершується екзаменаційним переглядом із фахових дисциплін, що констатує конкретний етап навчальної програми: з рисунку, живопису, скульптури і, особливо, з композиції та практичної роботи. Саме два останні предмети дають результат – «продукт» творчого процесу як на площині, так і в матеріалі.

Меті навчити студента творчій уяві у навчальному процесі відводиться курс «Основи композиції». Саме цей предмет є тією основою, що формує образно-асоціативне мислення, яке є необхідним для розвитку творчих можливостей студентів і є своєрідною азбукою пізнання законів побудови художнього твору. Аналітичний підхід до трактування законів природи, трансформація їх у площині композиції є тим містком, що об'єднує природні і фантастичні мотиви. Закони цільності, симетрії, ритму, контрасту, нюансу тощо реалізуються у вигляді узагальнених форм, пошуку елементів, знаків, символів і у створенні оригінального мотиву.

Яким чином накопичується емоційний заряд і відображується зображення, і як вони взаємодіють між собою? Очевидно, це відбувається завдяки двом творчим тенденціям:

- 1) духовному виношуванню образу;
  - 2) зображальному засобу, що слугує пластичному виразу.
- Усе це взаємодіє, встановлюючи між собою контакт.

В ідеалі, у хвилину натхнення вищої інтуїції раніше згадані компоненти утворюються одночасно і є причиною швидкого народження твору. Тут має місце імпровізація. Саме художник переступає із внутрішнього світу існування образу в зовнішні умови його матеріального вираження. Матеріальне вираження образу на образотворчій площині, зображення і є тією ланкою творчого процесу майбутнього митця. Перед педагогом стоїть завдання навчити студента бачити альтернативу своїх дій і оволодіти процесом пошуку.

Над питанням творчого процесу працювало і працює багато психологів. Серед них Рудольф Арнхейм, який захоплювався наукою епістологією (пізнання людиною реального світу). Він зазначає, що головним інструментом взаємовідношень пізнавального розуму і світу є *сенсорне сприйняття*, і перш за все *візуальне*. А «сприйняття – це не просте механічне записування стимулів, що йдуть від фізичного світу до рецепторів органів людини, а активне і творче відображення структурних утворень. Це досягається в процесі діяльності, яка аналізується такою наукою як *геіштальпсихологією*. Метою цієї діяльності є забезпечення живого організму не тільки списком фізичних об'єктів, а перш за все динамічним вираженням форм, кольорів і музичних звуків. *Перцептуальний* вираз, що відтворюється у свідомості лежить в основі всіх видів мистецтва і творчих ремесел» [2, 8].

Великого значення психолог Р. Арнхейм надає інтуїції та інтелекту, що в свою чергу утворюють мислення, яке в науці і в мистецтві невід'ємне від сприйняття. Одним із трьох основних чинників людського пізнання є закономірності організації нервової системи, що керує сприйняттям і відображенням його в свідомість, другим – об'єктивна структура фізичного світу, яку людина сприймає через призму вербальних (мовних) змістів. Наука, мистецтво і щоденне життя віддають дань цій структурі. Третім чинником є когнітивний досвід. Візуальна уява – це психічні еквіваленти предметів і явищ дійсності, що мають відбитки умовності їх існування в середовищі [2].

Джерелом знань у процесі цілеспрямованого виховання студента є мистецтво, моральний трудовий досвід суспільства, основи наук, які він вивчає у навчальному закладі. Візуально-слуховий метод засвоєння знань збагачує асоціативний фонд студентів і збільшує їхні можливості у світі мистецтва; зорові образи збагачують і пробуджують інтерес до навколишнього життя.

Словесний метод впливає на формування системи знань, поглядів, переконань та ідеалів. Пошуковий метод збуджує активність студентів у пошуках фактів, правил. Усі ці методи використовуються у творчому процесі (мистецьке пізнання).

Невід'ємною частиною творчого процесу є споглядання та критичний аналіз художніх творів на мистецьких виставках, у картинних галереях, музеях, відвідування творчих майстерень відомих художників, спілкування із майстрами ужиткового мистецтва, відвідування бібліотек та робота з літературою. В останні роки, завдяки комп'ютеризації, з'явилися нові методи добування необхідної інформації – Інтернет. Конкурсна та науково-дослідницька діяльність, участь у мистецьких пленерах збагачують творчий потенціал майбутнього професіонала-художника.

Тому творчий процес вимагає гнучких методів та індивідуальних підходів для гармонійного розвитку майбутнього професіонала-митця.

Процес навчання і виховання носить відтворюючий аспект (репродуктивний), який пов'язаний нашою пам'яттю і повторенням баченого, комбінуючий аспект (творчий), який створює нові образи. Творчий процес базується на комбінуючій здібності нашого мозку і опирається на такі аспекти:

1. Накопичення знань, інформації, майстерності.
2. Сприйняття, враження, образне мислення (візуальне сприйняття).
3. Систематизація знань, інформацій та їх трансформація.
4. Природні обдарування.
5. Творчий пошук.
6. Відтворення або створення індивідуального твору.

Завдяки цьому, на завершальній стадії навчання у мистецькому навчальному закладі, у нашому випадку, в коледжі, уже сформований митець, здатний побудувати програму сприйняття, скласти план образотворчої та прикладної діяльності і ще до її початку уявити собі результат. Очевидно, художник здатний зоровим мисленням передбачити саму дійсність, тобто задуманий твір. Звідси, навчання мистецтву вимагає великих зусиль, які так чи інакше пов'язані із індивідуальними можливостями студента та методикою викладання педагога. Відбувається процес накопичення певної творчої інформації у студентів, і через сприйняття, уяву та образне мислення втілюється в індивідуальний художній твір. Не існує єдиної й універсальної методики навчання у мисте-

цьких навчальних закладах, адже творча діяльність базується на комбінуючій здібності людського мозку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонич Богдан-Ігор. Національне мистецтво // Образотворче мистецтво. – К., 1993. – № 3-4. – С. 51-52.

2. Арнхейм Р. Новые очерки по психологии искусства. – М., 1994.

3. Дідик Н. Я. Стан національної мистецької школи кінця ХХ ст. на прикладі УКМ. Шляхи розвитку / Вісник ЛАМ – Львів, 1999. – 215 с.

4. Порус В. А. Искусство и понимание сотворение смысла // Заблуждающийся разум (Многообразие вненаучного знания). – М., 1990. – С. 256.

5. Толстой Л. Про мистецтво. – К., 1970.

Nadija Didyk,

*Lecturer of the A. Erdeli College of Arts,
Uzhhorod, Ukraine*

The creative process as a constituent part of the formation of an artist

Annotation. *The article is devoted to the problems of creative process that is the essence of the development of an artist. The formation of aesthetic conscience spiritual values, culture of a man, the activation of his creative abilities and the cultivation of the creative potential of our state is one of the main directions of political and cultural sphere.*

Key words: *Art, intuition, intelligence, visual thinking.*